

**IQTISODIY SAVODXONLIKNI OSHIRISHNING TARBIYAVIY
AHAMIYATI**

Imamxodjayeva Aziza Anvarovna

Ixtisoslashtirilgan talim muassasalari agentligi tizimidagi

Abdulla Qodiriy nomidagi ijod maktabi direktori

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqtisodiy savodxonlikning shaxs ma'naviyatidagi o'ziga xos o'rini va xususiyatlari to'g'risida mulohazalar yuritilgan. Shuningdek, iqtisodiy ta'limda ko'zda tutilgan muhim masalalardan biri alohida kishilar, oilalar, yuridik shaxslar, institutsional tuzilmalar, moliyaviy muassasalar va boshqa turli sub'ektlar faoliyati yagona makroiqtisodiy tizimni tashkil etishi, bu faoliyatni yanada rivojlantirish borasida esa jamiyat va davlat oldidagi javobgarliklari, ya'ni iqtisodiy mas'uliyatlarini tarbiyalashda ham yetakchi o'rin egallashi hususida mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar; *Iqtisodiy tafakkur, iqtisodiy mas'uliyat, iqtisodiy madaniyat, tejamkorlik, mehnat unumdorligi, mehnat intensivligi, biznes, iqtisodiy samaradorlik.*

Iqtisodiy savodxonlik shaxs ma'naviyatining muhim jihatidir. Chunki, iqtisodiyotga oid bilimlar faqat xo'jalikni samarali tashkil etish va yuritishni, foyda olishni o'rgatish bilan cheklanmay, shuningdek, mehnatsevarlik, tejamkorlik, mulkka nisbatan mas'uliyat va javobgarlik hissini shakllantiradi. Bu bilimlar shaxsni o'ziga va jamiyatga foydali innovatsion g'oyalarni hayotga tadbiq etishga, ish va vazifaga nisbatan mas'uliyat bilan yondashishga, iqtisodiy-ijtimoiy munosabatlarda ishtirok etishga, insof, diyonat, homiylik, himoya, ota-onaning farzand oldidagi burchi va farzandning ota-ona oldidagi burchini anglashga, shuningdek, tadbirkorlik, savdo va boshqa iqtisodiy faoliyatlarni amalga oshirishda qonun va me'yorlarga rioya qilishga o'rgatadi. Iqtisodiy-ijtimoiy hamkorlikda o'zaro sherikchilik prinsplariga amal qilish ham tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Aytaylik birgina tejamkorlik ma'nosi nafaqat moddiy asosga ega buyum yoki pulni tejashga nisbatan, balki vaqtdan unumli foydalanish, mavjud imkoniyatlarni ijobiy faoliyatga safarbar etish, nomaqbul odat va amallardan, foydasiz, behuda sarf - xarajatlardan tiyilish, shuningdek ilmiy, aqliy salohiyatni insoniyat va jamiyat

uchun foydali bo'lgan tadqiqot va loyihalar yechimiga qaratish kabi jihatlarni ifoda etadi.

Tejamkor bo'lish, mavjud resurslardan oqilona foydalanish evaziga biz iqtisodiy resurslardan nafaqat uzoq muddat foydalanamiz, balki atrof – muhitning, tabiatning asl holida saqlanishiga va ko'plab ekologik muammolarning oldi olinishiga sababchi bo'lamiz. Inson tabiatning ajralmas bo'lagi va albatta uning har bir qarori, hatti – harakati tabiat muvozanatiga ma'lum darajada ta'sir etadi. Bu ta'sir doirasining ijobiy, yoki salbiy natijalarni keltirib chiqarishi bizning faoliyatimizga uzviy bog'liqdir.

Iqtisodiy tafakkur – insonning iqtisodiy jihatdan voqea-hodisalarni tahlil qilishi, unga baho berish va qaror qabul qilish; kishidagi iqtisodiy ong, iqtisodiy qarashlar, iqtisodiy faoliyat, iqtisodiy bilim va tushunchalar, iqtisodiy xatti-harakat majmuidan iborat bo'lib, uning asosida iqtisodiy madaniyat paydo bo'ladi. Iqtisodiy ta'lim iqtisodiy tarbiyaning ahamiyatini yanada oshirib, uning natijasida iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanishni, iqtisodiy qarorlar qabul qilishda foydani maqsad qilish bilan bir qatorda tejamkorlik, halollik, insof, diyonat,

mehnatdan zavqlanish, yangiliklarga intilish, himoya va homiylik tamoillariga amal qilish kabi fazilatlarni yuzaga chiqaradi.

Iqtisodiy ta'limda ko'zda tutilgan muhim masalalardan biri alohida kishilar, oilalar, yuridik shaxslar, institutsional tuzilmalar, moliyaviy muassasalar va boshqa turli sub'ektlar faoliyati yagona makroiqtisodiy tizimni tashkil etishi, bu faoliyatni yanada rivojlantirish borasida esa jamiyat va davlat oldidagi javobgarliklari, ya'ni iqtisodiy mas'uliyatlarini tarbiyalashda ham yetakchi o'rin egallaydi.

Hech kimga sir emaski, bugungi kunda dunyo iqtisodiyotning salmoqli qismini noqonuniy, pinxona iqtisodiyot tashkil etadi. Bu ko'rsatkich ayrim davlatlarda 30 – 80 foizgacha ulushga ega. Shu o'rinda noqonuniy yoki pinxona iqtisodiyotning ma'nosiga nazariy jihatdan qisqacha to'xtaladigan bo'lsak.

Pinxona iqtisodiyot – bu tovar-moddiy boyliklar va xizmatlarning jamiyat tomonidan nazorat qilinmaydigan harakati, ya'ni davlat boshqaruv organlaridan yashirin holda alohida fuqarolar va ijtimoiy guruhlar o'rtasida amalga oshiriluvchi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlardir. Bu munosabatlar o'z ichiga iqtisodiy faoliyatning barcha hisobga olinmagan, tartibga solinmagan turlarini oladi. Pinxona iqtisodiyot tarkibiga qo'yidagilar kiradi:

Jinoyatga aloqador iqtisodiyot – rasmiy iqtisodiyot tarkibiga iqtisodiy jinoyatning kiritilishi (boyliklarning talon-taroj qilinishi; nazoratning har qanday

shaklidan yashiringan holdagi xufyona iqtisodiy faoliyat – narkobiznes, qimor o'yinlari, daromadlarni noiqtisodiy qayta taqsimlash shakli sifatidagi fuqarolarning shaxsiy mulkiga qarshi umumjinoiy harakatlar – bosqinchilik, shaxsiy mulkni zo'rlik bilan tortib olish, o'g'irlash, ta'magirlik);

Soxta iqtisodiyot – hisobga olish va hisobotlarning amaldagi tizimiga soxta natijalarni haqiqiy natija sifatida kirituvchi rasmiy iqtisodiyot (qo'shib yozishlar);

Norasmiy iqtisodiyot – tovar va xizmatlarning ayriboshlash va taqsimlash bo'yicha iqtisodiy sub'ektlar o'rtasidagi norasmiy o'zaro aloqalar tizimi bo'lib, u mazkur sub'ektlar o'rtasidagi shaxsiy munosabatlar va bevosita aloqalarga asoslanadi;

Yashirin ikkilamchi iqtisodiyot – yakka tartibdagi va kooperativ faoliyatning nazoratdan yashiringan, ya'ni qonun tomonidan taqiqlangan yoki belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tmagan turi.

To'g'ri pinhona faoliyatlar natijasida kimdir qanchadir miqdorda moddiy nafga ega bo'lishi mumkindir, lekin nimaning hisobiga...?

Bu iqtisodiy taraqqiyotga sabab bo'luvchi faoliyat emas, hattoki, tadbirkorlik ham emas, shunchaki turli darajadagi noqonuniy hatti – harakatni ifoda etib ayrim kishilarning moddiy ehtiyojini qondirish, boylik orttirish yo'lidagi nolegal faoliyatidir. Bunday salbiy oqibatlarni bartaraf etishning eng samarali usuli yoshlarda iqtisodiy savodxonlikni oshirishdir.

Iqtisodiy ta'lim – tarbiya jarayonini nafaqat maktabda, ta'lim muassasasida, balki mahalla va oilaviy sharoitda ham keng tadbqiq etish maqsadga muvofiqdir. Yoshlikdan to'g'ri so'zlikka, halollikka, mehnat qilishga, birovning haqiga hiyonat qilmaslikka, muhtojlarga muruvvat ko'rsatishga odatlangan shaxs, nafaqat o'zi yoki oilasining farovonligi uchun, balki jamiyatimizning, mamlakatimizning taraqqiyoti uchun muhim bo'lgan foydali shaxsga aylanadi.

Bu jarayonda iqtisodiy ta'lim – tarbiyaning asosiy vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Bizga ma'lumki inson ehtiyojini qondiruvchi har qanday iqtisodiy resurslar cheklangan, bu esa mavjud imkoniyatlardan oqilona foydalanishni talab etadi. Buning uchun yoshlarda alternativ iqtisodiy tanlov sharoitida eng samarali va maqbul qarorlar qabul qilish ko'nikmasini shakllantirish muhimdir;

2. Turli faoliyat, voqea va hodisalarga nisbatan iqtisodiy jihatdan baho bera olishi, iqtisodiy fikr yuritishi uchun iqtisodiy qonunlar va ularning amal qilish tamoyillarini tushunib yetishi.

3. Mulkni ta'sarruf etish, mulkka nisbatan egalik hissi va mulkdan foydalanishda iqtisodiy madaniyatni tarbiyalash.

4. Shaxsning ijtimoiy – psixologik, hamda ahloqiy jihatlari, ya'ni: mehnatsevarlik, intizomlilik, tejamkorlik, ishbilarmonlik, tadbirkorlik tashkilotchilik, hisob-kitob olib borishga nisbatan ko'nikmasini shakllantirish.

5. Mamlakatimiz iqtisodiy salohiyati, iqtisodiyotning tarkibiy tuzilishi, shuningdek ma'lum hudud doirasida qanday iqtisodiy faoliyat turlarini amalga oshirish samarali hisoblanadi kabi savollarga, iqtisodiy omillarni tahlil qilish orqali javob topa olish ko'nikmasini shakllantirish.

6. Turli faoliyat va maqsadlarga qaratilgan iqtisodiy munosabatlarning, shartnoma va boshqa iqtisodiy hujjatlarning huquqiy asoslari bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmani shakllantirish.

Ushbu maqola iqtisodiy savodxonlikning shaxs ma'naviyatidagi o'rni va ahamiyatini, shuningdek, iqtisodiy ta'limning tarbiyaviy jihatlari o'rganishga qaratilgan. Iqtisodiy savodxonlik, shaxsning iqtisodiy faoliyatni muvaffaqiyatli tashkil etish bilan birga, uning jamiyat va davlat oldidagi iqtisodiy mas'uliyatlarini anglashini, mulkka nisbatan javobgarlikni va resurslarni tejashni o'rgatadi. Maqolada, shuningdek, tejamkorlik, mehnatsevarlik, va halollik kabi iqtisodiy fazilatlarini shakllantirishning tarbiyaviy ahamiyati ta'kidlanadi. Iqtisodiy ta'lim nafaqat maktablarda, balki mahalla va oilaviy sharoitda ham kengaytirilishi kerak. Bu, yoshlarni iqtisodiy qarorlar qabul qilishda oqilona yondashuvga, mulkka nisbatan hurmatni va mehnatsevarlikni tarbiyalashga yo'naltiradi. Bundan tashqari, iqtisodiy savodxonlikni oshirishda, yoshlar orasida pinxona iqtisodiyot va noqonuniy faoliyatlarning oldini olish muhim ahamiyat kasb etadi. Maqola, iqtisodiy savodxonlikni oshirish orqali jamiyatda mustahkam iqtisodiy madaniyatni rivojlantirish, shaxslar va institutlarning iqtisodiy faoliyatini yanada samarali qilish zarurligini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, iqtisodiy ta'limda yoshlarni mehnatsevarlik, intizomlilik, hisob-kitob olib borishga nisbatan ko'nikmalarni rivojlantirishga e'tibor qaratish lozim. Bunda iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish, shuningdek, iqtisodiy faoliyatda halollik, insof va diyonatni asosiy tamoyil sifatida qabul qilish muhimdir. Iqtisodiy savodxonlikni oshirishda davlat, jamiyat va ta'lim muassasalarining o'rni beqiyosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz // Xalq so'zi, 2016 yil 15 dekabr.
2. Rajabov O'.D. Iqtisodiy ta'limning iqtisodiy tafakkurga ta'siri. Toshkent. Zamonaviy ta'lim. №11, 2017.
3. Rahman, MS va Khan, MH (2021). Iqtisodiy ta'limda shaxsiylashtirilgan ta'lim: tizimli adabiyotlarni ko'rib chiqish. Journal of Education and Learning, 10(1), 63-77.
4. F.T.Egamberdiev, M.O.Esonova, J.X.Xamraqulov, M.F. Egamberdiev. Iqtisodiy tafakkur «Adabiyot uchqunlari». -T: 2018 y.